

The Journal of International Civilization Studies
Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi
Volume III/ Issue I
ISSN: 2548-0146, Nevşehir/ TURKEY
DOI: <doi>10.26899/inciss.113</doi>

A NATIONALIST DEMOCRAT AS ORD. PROF. DR. ALİ FUAT BAŞGİL

Dr. Öğr. Üyesi Yunus Emre Tansü

Dr. Öğr. Üyesi Neslihan Bolat Bozaslan

Gaziantep Üniversitesi

ytansu@gmail.com

Abstract

Which is the symbol names of Turkish conservatism Ord. Professor. Dr. Ali Fuat Başgil, Especially multiparty era in the liberal conservative tendencies in the Turkish first names that come to mind are of the right opinion in Turkey. Been advocating against the one-party regime of multiparty democracy and freedoms period, in this context, it has taken a conservative stance when discussing the liberal political-legal system in Turkey. Ord. Professor Dr. Ali Fuat Başgil's importance in the history of thought is to bring together around a vision of moral liberalism and conservatism. Intellectual itself, nationalist spirituality depicts conservative. Tradition has demonstrated the importance of freedom and reveals the liberal conservative direction. The value of our own culture with Western ILM has gained blends together enlighten society with a social context and legal information.

Keywords: *Conservatism, Liberal, Nationalism, Ali Fuat Başgil*

BİR MİLLİYETÇİ DEMOKRAT OLARAK ORD. PROF. DR. ALİ FUAT BAŞGİL

Özet

Türk muhafazakârlığının sembol isimlerinden olan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, özellikle de çok partili dönem içinde Türkiye'de liberal muhafazakâr eğiliminde Türk Sağ görüşünde akla gelen ilk isimlerdendir. Tek partili rejime karşı olmuş, çok partili dönemin demokrasi ve hürriyetleri savunan, bu kapsamda Türkiye'de siyasi-hukuki sistemi tartışan liberal muhafazakâr bir tavır almıştır. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in düşünce tarihi içerisinde önemi muhafazakârlık ile liberalizmi ahlaki bir görüş etrafında buluşturmasıdır. Düşünsel olarak kendisini, milliyetçi, maneviyatçı muhafazakâr olarak tasvir etmektedir. Geleneğe ve özgürlüğe göstermiş olduğu önem liberal muhafazakâr yönünü ortaya çıkarmıştır. Batının ilmiyle kendi kültürümüzün değerini beraberce harmanlayarak kazanmış olduğu içtimai ve hukuki bilgileriyle toplumu aydınlatmıştır.

Anahtar kelimeler: *Muhafazakârlık, Liberal, Milliyetçilik, Ali Fuat Başgil*

GİRİŞ

Türk muhafazakârlığı ve milliyetçi demokratların en önemlilerinden olan hatta ilk sırada gelen Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, zor şartlara rağmen Türk dili ve Türk milliyetçiliği için elinden geleni yapmıştır. Siyasi görüşü ve bu doğrultuda icra ettikleri Türk demokrasi tarihi açısından da önem arz etmektedir. Onun hayat öyküsünü ve icraatlarını ele almak Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'i daha anlaşılır kılacak ve yaptıklarına bir nevi sahip çıkılmasını sağlayacaktır. Özellikle Türk eğitim sistemi alanında çabalarını esirgememiş olan milliyetçi demokrat Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, din konusunda da tam bir Türk muhafazakârı olarak kendinden bahsettirmektedir. Kendini geliştirmekten asla vazgeçmemiş, milli ve dini duygularla bağlı olduğu ülkesinin de her konuda ilerlemesine katkı sağlamaya çalışmıştır. Ord. Prof. Ali Fuat Başgil, Türk sağ görüşü için her zaman önemli olacaktır. Onun yazdığı eserler ve arkasında ısrarlı durduğu özgürlük düşünceleri her daim önemini koruyacaktır.

1893 tarihinde Samsun'da doğan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, ilköğrenimini Çarşamba'da gördü. Liseye İstanbul'da başladıktan sonra Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması nedeniyle eğitimini yarıda bırakarak dört yıl Kafkas Cephesi'nde çarpıştı. Askerliğini Kafkas Cephesi'nde Ruslara karşı yapmış olması, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in fikri altyapısını etkileyecektir: “Rus emperyalizmine karşı vatanını savunmak”, O'nda hayatının sonuna kadar devam edecek bir fikir çizgisi de oluşturur(Aşçı, 200:15). Savaşın yarıda kalan eğitimini Fransa'da sürdürdü. Paris Buffone Lisesi'ni bitirmesinin ardından, Grenoble Hukuk Fakülte'sine devam etti. 1930'da Türkiye'ye dönen Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, bir süre Milli Eğitim Bakanlığı'nda çalıştıktan sonra, 1929'da Ankara Hukuk Mektebi'nde doçent olarak öğretim üyeliğine başladı. 1933 yılında İstanbul Hukuk Fakültesi'nde anayasa profesörlüğüne getirildi. 28 yıl aynı fakültede çeşitli görevlerde bulunduktan sonra, 27 Mayıs ihtilali ertesinde 147 öğretim üyesiyle beraber “sakıncalı” bulunarak üniversiteden uzaklaştırıldı. Daha sonra 147'lerin özel bir kanunla üniversiteye dönmelerine imkân sağlanmasına rağmen, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, konuyu bir haysiyet meselesi olarak kabul ettiğinden, dönüş hakkını kullanmadı (Başgil, 1984:949).

Ayrıca, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, 1952'de Pakistan Karaçi'de, 1959'da Ürdün Kudüs'te toplanan Umumi İslam Kongrelerinde ve 1959'da Viesbaden Hukuk Kongresinde Türkiye'yi temsil etti (Gökalp, 1963:63). 1960 darbesinden sonra yazdıkları nedeniyle sık sık soruşturmaya uğrayan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in daha önce yazmış olduğu bir yazı nedeniyle 1961 yılının Ocak ayında, üç ay hapis yatmıştır(Başgil, 2015:15). Aynı yıl emekli olan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, 5 Ekim 1961 tarihinde Adalet Partisi Samsun listesinden bağımsız aday olarak Cumhuriyet Senatosu üyesi seçildi. Cemal Gürsel'e karşı cumhurbaşkanlığına aday oldu, fakat Milli Birlik Komitesi'nden gelen baskılar sonucunda hem adaylıktan hem de senatörlükten çekildi (Başgil, 2005:96-100). Bu baskılar karşısında

direndi hatta diğer parti başkanlarından ve kendi partisinden destek aramış ancak bulamamıştır. Neticesinde Ankara'dan ayrıldı, hemen ardından Cemal Gürsel'in cumhurbaşkanı olmasını sağlayacak bir protokol tüm parti başkanlarınca imzalandı (Turhan, 2003:39). Bu olaydan sonra ülkeyi terk ederek Cenevre'ye gitti. 1965'e kadar burada kalan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil Cenevre Üniversitesi'nde ders verdi. ayrıca *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri* adlı çalışmasını da burada tamamladı. 1965'te Türkiye'ye döndükten sonra tekrar politikaya girdi. AP İstanbul milletvekili olarak Meclis'e girdi. Yaklaşık iki yıllık vekilliği sırasında anayasa komisyonu başkanlığını yürüttü. 17 Nisan 1967'de İstanbul'daki evinde kalp krizi sonucu öldü (Cumhuriyet Ansiklopedisi, 2002:1961-1980).

SİYASAL VE DÜŞÜNSEL DURUMU

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Türk muhafazakârlığının sembol isimlerinden birisidir. Özellikle çok partili hayata geçişten sonraki fikrî mesaisiyle Türkiye'deki liberal muhafazakâr yönelişin ilk akla gelen ismidir. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil 'in fikrî gelişim çizgisi göz önüne alındığında, "liberal" sıfatını bu çizginin bütününe kapsayan bir nitelik olarak kullanmak zordur. Çünkü Tek Parti dönemindeki "otoriter" ve "inkılâpçı" temayülleri, dönemin genel iklimiyle izah edilebilirse de liberal bir perspektifle bağdaştırılabilir olmaktan uzaktır.. Ali Fuat Başgil 'in amacı ancak "ruh ve irade terbiyesi" ne sahip bir toplumda hayatiyet kazanabilecek "nizamlı" bir demokrasinin inşasıdır. 1930'lu ve 1940'lı yıllarda "inkılâpçı" ve devlet eksenli bir duruş sergileyen Ali Fuat Başgil, çok partili dönemin başlangıcından itibaren demokrasi ve hürriyetleri savunan ve bu çerçevede Türkiye'deki siyasî-hukukî rejimi tartışan "liberal muhafazakâr" bir pozisyon almıştır (Tuncay, 2003:291).

1940'lı yılların ikinci yarısı ülke için yeni başlangıçları işaret etmekteydi. Birinci Dünya Savaşı ertesinde içeride ve dışarıda yaşanan gelişmeler, yaklaşık 23 yıllık iktidarında yıpranan bir tek parti, artık kronik bir hale gelen fakirlik ve Türkiye'nin yönünü Batıya, yani demokratik bloğa çevirmesine neden olan Sovyetler Birliği'nin Kars, Ardahan ve Boğazlar üzerindeki talepleri ülkeyi yeni bir döneme taşımaktaydı (Çufalı, 2004:14).

Başgil 'in tek parti iktidarına karşı etkili muhalif tavrı 1940'ların ortalarında ilk olarak dil meselesi ile başlamıştır. Çok partili siyasî hayata geçiş sonrasında Demokrat Parti muhalefet cephesinde yer almıştır. Ancak, tek parti iktidarına karşı yönelttiği muhalefete neden olan uygulamalardan bazılarının DP tarafından da sahiplenilmesi, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'de siyasî sistemde bir düzelmeye yaşanmadığı endişesini doğurmuş 1950'lerin ortasından itibaren DP'ye eleştiriler yöneltmiştir (Demirci, 2005:282-283).

Ali Fuat Başgil siyasal olarak, çok partili hayata geçtikten sonra tek parti iktidarının kendi açısından yanlış gördüğü yanlarını eleştirmekten geri durmamıştır. Ancak 30'lu ve 40'lı yıllarda “inkılapçı”ve devlet eksenli bir duruş sergilemiştir. Çok partili dönemin başlangıcından itibaren demokrasi ve hürriyetleri savunan ve bu çerçevede Türkiye’de siyasi hukuki rejimi tartışan “liberal muhafazakar”bir pozisyon almıştır (Tuncay, 2003:291).

Ali Fuat Başgil’in liberal muhafazakârlığı, en açık şekilde, dine ve laikliğe ilişkin fikirlerinde kendini göstermektedir. Onun bu görüşleri, Türkiye’deki laiklik tecrübesinin ilk ciddi ve sistemli eleştirisi olarak değerlendirilebilir. Onun nazarında din, “içtimaî bir müessesedir ve cemiyet realitesinden ayrılmayan bir vakiadır”. Dinin asıl fonksiyonu, temiz bir toplum düzeninin garantisi olmasıdır (Başgil, 1998:78). Başgil’e göre bizim gerçek bir “*kafa inkılâbını*” başaramamamızın sebebi, inkılâpçılarımızın Batı’yı bilmemeleri ya da yanlış anlamalarıdır. Tanzimat’tan beri modernleşme tarihimiz, “yaratma” değil “taklit” esasında yürümüştür. Bundan dolayı, “modernizm içinde canlı bir maziye yaşatmak” mümkün olmamıştır. Gerçek sorunun, metot seçiminde olduğu görülememiştir. Ali Fuat Başgil modernizm içinde geçmiş ile geleceği en iyi biçimde sentezleyen milletlere Batı’da İngiltere’yi, Doğu’da ise Japonya’yı örnek vermektedir (Başgil, 1998:6).

Ali Fuat Başgil’in Türk düşünce tarihi içindeki önemi, muhafazakârlık ile liberalizmi “ahlâkî bir düzen” arayışı etrafında buluşturmasından kaynaklanır. O, her şeyden önce moral/manevî bir “nizam” peşindedir. Liberal muhafazakârlık, birey hakkındaki görüşü ile böyle bir ahlâkîlik içermektedir. Geçmişle geleceğin, modern durum içinde sentezinin mümkün olduğuna inanmaktadır. Hürriyetleri, ahlâkî düzenin mihenk taşı olarak görmektedir. Çünkü “hürriyetin olmadığı bir muhit, baskı ve taassup muhitidir ve bireyin tekâmülünün önündeki en büyük engeldir” (Başgil, 1998:9).

Ali Fuat Başgil’in liberal muhafazakâr tutumunun siyasî etkileri sınırlı kalmış, onun takipçisi olabilecek Türkiye’deki merkez sağ çizgi gelişme gösterememiştir. Onun, “bağımsız fikir adamı” duruşundaki ısrarı, siyaset ve siyasetçiler karşısındaki mesafeli ve şüpheli tavrı, “tipik” bir muhafazakâr özelliğidir. Düşünsel olarak kendini; milliyetçi maneviyatçı, muhafazakâr olarak nitelendirmektedir. İslam Birliği konusundaki görüşleriyle de İslamcı boyutu olduğunu göstermektedir. Geleneğe ve özgürlüklere yaptığı vurgu, liberal muhafazakâr yönünü ortaya çıkarmaktadır (Bora, 1997:26).

1. Demokrasi Anlayışı

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, demokrasiyi, şekli ve esasa ilişkin unsurlarıyla bir bütünlük içinde ele almaktadır. Demokrasi, bir hükümet ve idare sistemi olmanın ötesinde, bir zihniyet, bir terbiye, bir iklim ve “muhit”tir; insan varlığına ilişkin “manevî bir değer hükmü”, “yüksek bir hayat ve

saadet İdeali”dir. Bu bağlamda demokrasi, ahlâkî temele sahip, “maneviyatçı” bir rejimdir (Başgil, 1960:627).

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil demokrasiyi, yalnızca insan tabiatına en uygun nizam olmasından dolayı değil, ehliyetlilerin ve seçkinlerin iktidara taşınmasına en elverişli rejim olması sebebiyle de arzulamaktadır (Başgil, 1960:584). Çünkü ona göre demokrasinin dayandığı ahlâkî temellerden biri maneviyatçılıktır. Bu rejim, manevî hakikat ve değerlere inanır. Çünkü hizmet ve vazife esasına dayanır. Maddeciliğin, egoistliğin, boş vericiliğin demokratik bir sistemde yeri yoktur. Maddeciliğin panzehiri maneviyatçılık, yani manevî değer ve hakikatlere inanma ahlâkıdır. Bu ahlâkın halk kitleleri için en feyizli kaynağı da din terbiyesi ve Allah sevgisidir (Başgil, 1960:188).

2. Türkçe Meselesi

Türkiye’de 1940’lı yıllarda bir devlet politikası olarak dilde yenileşme adına, dil tahrif edilmeye başlamış ve bu çaba içinde çıkılmaz bir hal almıştır. Ali Fuat Başgil, yapılan bu hatalar yüzünden,“Türkçe Meselesi” adına bir eser kaleme alarak, dilimizin nasıl tahrif edildiğini anlatmaya çalışmıştır. Ayrıca kültürün önemli bir parçası olan ve milleti ayakta tutan bu unsurun önemini de vurgulamıştır.

“Son zamanlarda, milli dilimizde ihdas edilen buhran devam etmekte ve gittikçe kesif bir hal almaktadır. Mektep, kanun, mahkeme ve her çeşit resmiyet yoluyla zorla tutturulmaya çalışan uydurma dil, daha şimdiden nesiller arasında korkunç bir ayrımcılık yaratmış ve milletin manevi bünyesinde iyileşmesi güç yaralar açmıştır” (Başgil, 1990:151).

Devrin devlet adamları tarafından, zorla ve kanun yoluyla bir milletin bin yıllık birikimi olan diline yapılan bu hareketler, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil gibi birçok insanı hayretler içinde bırakmıştır: “Türkçemizin, hükümet zoru ve kanun yoluyla içinden çıkılmaz tenakuzlara saplandığı ve bir trajedi-komik mesele haline konulduğu bugün artık herkesçe ve her sınıf halkça bilinen şeylerdir. Memleket dili Türkçemiz, tarihin hiçbir devrinde ve diyarında rastlanmadık bir hükümet hatasının kurbanı olmaktadır” (Başgil, 2005:156).

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, bütün bu yapılanları anlattıktan sonra, Türkçenin tarihsel olarak tanımını yapmıştır. “Bir milletin bir tek dili vardır: Yerli ve yabancı muhtelif dil elemanlarının, tarih kazanında kaynaya kaynaya helmelenip, hamur olmasından meydana gelen ve her büyük milletin dili gibi iç ve dış mantığının icaplarına göre yavaş fakat devamlı bir tekamül süzgecinden geçerek, süzüle süzüle bugün berraklığını bulan memleket dili Türkçemiz...” (Başgil, 2005:155).

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Fransızların bile ihtilalden sonra her şeyi attıklarını, fakat Fransızca'ya dokunmadıklarını söyleyerek, bizim hükümetimizin ve dilcilerinin Türkçe'ye olan düşmanlıklarını anlamak istemiştir. Esasen Fransız ihtilalcileri, eski rejimden kalma ne varsa hemen hepsini çöplüğe attıkları halde, Fransızca'ya el uzatmaktan çekinmişlerdir. Çünkü bu millet, dilini, uğrunda kan döktükleri millet ve vatan ülküsünün cismi ve canı telakki etmişlerdir (Başgil, 2005:165). Fakat bizim hükümet adamlarımız, dilcilerimiz, milleti ayakta tutan bu unsuru tamamen değiştirip ve milletin beraberliğini sarsarak yok etmek istemişlerdir.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'e göre, kanun yoluyla milletin dilini ortadan kaldırmak isteyen insanlar, bir o kadar da memleketin ilim ve irfan hayatına da zarar vermişlerdir. "Hükümetçe girilen ve bu memleketin modern ilim ve irfan hayatının genişlemesini, en az bir asır geciktirecek olan dil davasının mevzu ve gayesi, millet mefhumunu bile kökünden kazımaya giden halin sebebi anlaşılmalı değildir" (Başgil, 2005:166).

Sonuç olarak Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, "Kanun yoluyla dil değiştirmek gibi, muazzam bir hükümet tasarrufu, acaba hangi bir maslahatın icabına, mantık ve lüzumuna dayanmaktadır?" sorusuyla, dilde yapılan yanlışlıkların dayanağını öğrenmek istemiştir. Bab-ı Alice'yi kovacağız, Osmanlıca'yı Türkçeleştireceğiz ve halk dilini, ilim ve adalet dili yapacağız gibi söylemlerle de hiçbir yere varılamayacağına inanmıştır. "Dil işi, hükümet ve politika işi kanun mevzuu değildir. Memleket teşri heyetinin, tek taraflı bir görüşüyle ve hedefi belli olmayan bir politikanın sözcülüğünü yaparak, milletin dilini değiştirmeye hakkı yoktur" diyerek hükümete karşı dil konusunda açık tavrını koymuştur (Başgil, 1960:162).

3. Eğitim

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in hukukçu, sosyolog ve siyasetçi kimliğinin yanısıra eğitimci yönü de vardır. Örgün ve yaygın eğitimden ayrı psikolojik anlamda eğitime yeni bir anlayış getirmiştir. Özellikle insanın, hayatta başarısız olduğu yönlerini tespit edip, bu konuda ne yapılması gerektiğini gençlere göstermiştir. Geleceğin büyükleri olan gençleri bilgilendirmek gayesiyle, içeriği zengin ve önemli bir eseri olan, "Gençlerle Başbaşa" isimli eserini yazmıştır (Başgil, 1997:54).

Terbiyenin, ruh ve karakter üzerinde, etkisi olup olmadığını araştıran Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, şu sonuca varmıştır: "*Huylarımızın hepsi, ne aynı cinstendir ne de aynı amillerin eseridir. Bir kısım huylarımız esasen fitri ve bünyevidir. Bu kabil huylarımız, ya irsidir ya da uzvidir. Bu huyları, ya daha dünyaya gelirken beraber getirmekteyiz ya da mizacımızın bir eseri ve neticesi olarak yüklenmekteyiz. Nihayet bir kısım huylarımız da tamamıyla müktesiptir. Bunları daha ana kucağından itibaren ailemizden, mektep ve mahalle gibi içtimai muhitten ve meslek hayatımızın icaplarından almakta, birer ikişer öteden beriden toplayıp ve ruhi benliğimize mal etmekteyiz. Ord. Prof. Dr. Ali*

Fuat Başgil, irsi huyların kökten değiştirilebileceğine inanmıştır. Mizaçtan doğan huylar, güç olmakla beraber değiştirilebilir. İtiyatlarda elde edilen ve tamamıyla müstesap olan huyları ise sıkı bir irade kontrolüne ve nefis mücadelesine tabi tutarak, tashih edip değiştirmek daima elimizdedir” (Başgil, 1997:55).

4. Din Anlayışı

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, din konusundaki görüşlerini “Din ve Laiklik” adlı eserinde ortaya koymaktadır. O’na göre din, yapısı ve dış teşkilatı bakımından sosyal bir müessesedir ve toplumdan ayrılmayan bir olgudur. İnsanlar, her devirde; değişik olaylara, değişik inançlara bağlanmış fakat sonunda doğüstü bir zeka, irade ve kudret kaynağı halinde ezeli ve zorunlu bir varlığın gerekliliğini sezmişlerdir. Din sadece sosyal bir olay olmaktan ibaret değildir ve Bergson’un deyişiyle din aynı zamanda insan vicdanının ilk ve doğrudan bir mu’tası olup insanın manevi yani düşünen ve inanan bir varlık oluşunun bir belirtisidir. Dini, sadece bir cemiyet olayı olarak ele almak, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’e göre dumanı görüp de ateşi inkar etmektir (Başgil, 1996:71).

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, Paris Üniversitesi’nde felsefe hocalarından çoğunun Durkheim sosyolojisinin belli başlı temsilcileri olması nedeniyle kendisinin Durkheim sosyolojisine çok bağlı birisi olduğunu söylemiş, ancak bu sosyolojinin bir çok eksik ve yanlış tarafının olduğunu belirtmekten de geri durmamıştır (Başgil, 1998:81). Durkheim’i maskeli bir materyalist ve kurduğu sosyolojiyi de tamamıyla isimsiz bir materyalizm olarak nitelemiştir. Bu sosyolojinin eksik taraflarından biri de din hakkındaki açıklamalarıdır. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’e göre din, fert için kuvvetli bir manevi destek, iyilik ve fazilet kaynağıdır. Din sırf bir inançtan ibaret değildir. Aynı zamanda, ameli bir hayat yolu; emirler ve yasaklar ihtiva eden ilahi bir kanundur (Başgil, 1998:85). O (yani din), her şeyden evvel, ruhumuzla sezdiğimiz ve akli selim ile düşünüp, kabul ettiğimiz ilahi bir kanundur. “Nereden geldik ve nereye gidiyoruz?” sorusunun şaşmaz cevabıdır. İnsan ihtiraslarını frenleyen en kuvvetli manevi dizgindir (Başgil, 1998:63). Başgil, dini bir iktidar rakibi gibi görerek, onunla mücadeleye girişen son devrin diktatörlerinin, kovdukları din mabudunun yerine, devlet diye başka bir mabut yerleştirmeyi ihmal etmediklerini söylemektedir (Başgil, 1998:64).

Netice itibarıyla Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, din konusunda; dini, sadece sosyal bir olay olarak kabul edenlerin görüşlerini kabul etmemiş ve İslam İlahiyatçılarının verdikleri tanımları kendine esas kabul ederek; dini, kişiler için tutulacak yol, yasalar ve yasaklar içeren bir hayat yolu ve ilahi bir kanun olarak benimsemiştir. Burada Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in, dinin sosyal yönüne vurgu yapan muhafazakar düşüncüyü de eksik bulduğunu görmekteyiz. Din, sadece sosyal bir olay olmayıp aynı zamanda kişinin manevi boyutuyla yani vicdanıyla ve ruhuyla ilgili bir olgudur.

5. Milliyetçilik

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in milliyetçiliği, maneviyatla bezenmiş, muhafazakârlıkla iç içe ılımlı bir milliyetçiliktir. Ona göre millet, sadece ne soy, dil ve ülke gibi objektif faktörlerle; ne de sadece müşterek tarih inanç gibi sübjektif faktörlerle izah edilebilir. Millet in oluşumunda bu faktörlerin hepsinin belli bir rolü vardır. Ancak millet, her şeyden önce bir "ruh ve gönül anlaşması" dır. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil kendi milliyetçiliğini şöyle izah etmektedir: "... Bence millet her şeyden evvel, bir gönül birliği ve bir manevî muhittir. Buna inandığım içindir ki ben yalnız milliyetçi değil hem de maneviyatçıyım. Bence, samimî bir milliyetçi, ister istemez maneviyatçıdır. Maneviyatı nefyeden bir milliyetçilik, haddi zatında, kılık değiştirmiş bir menfaatçiliktir" demiştir (Başgil, 1960:172).

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'e göre; milliyetçi, mensup olduğu milletin dilini, dinini tarihini ve temiz geleneklerini seven ve onu mukaddes saydığı şeyleri takdis eden insandır, (Turhan, 2003:69) şeklindeki tarifıyla, milliyetçiliğinin ölçüsünü belirtmiştir. Buna göre kendi milliyetçiliğini şöyle tarif etmiştir: "Benim milliyetçiliğim ne ırkçılıkla birbirine karışır ne de garbın ilim ve medeniyetinden bol bol faydalanmamıza engel olur. Milliyetçilik, millet adı verilen geniş bir gönül birliğine bağlanır" diyerek ırkçılığı reddetmiştir (Turhan, 2003:69). Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'e göre, insanın kendi milletine temiz duygularla bağlanmış olduğu milliyetçiliğinin bizim tarihimizde üç merhalesi vardır.

- Birinci Merhalesi: Osmanlı Devleti'nin yıkılış döneminde meydana gelen Türkçülük fikir akımıdır.
- İkinci Merhalesi: Milli Mücadele sırasında milletin uyanışına vesile olan safhadır.
- Üçüncü Merhalesi: 1937'de anayasaya girerek, içtimai siyaset prensibi olan safhadır.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil aynı zamanda, Türk milliyetçisinin muhafazakar, hatta dindar olduğunu vurgulamış, Türklüğü'nü Müslümanlığı'na borçlu olduğuna inanmıştır: "Türk milliyetçisi; muhafazakar hatta dindardır, Müslümanlığına bağlıdır. Filhakika yükseltici Müslümanlık, dindaşlık ve milliyetçinin iki esaslı vasfıdır. O Müslümanlığa bağlıdır, çünkü bilir ki Türk milleti aziz vatan toprakları üzerindeki varlığını ve Türklüğü'nü her şeyden evvel Müslümanlığına borçludur" (Turhan, 2003:70).

6. Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti

İkinci Dünya Savaşı'nın demokratik yönetim şeklini benimsemiş devletlerin galibiyeti ile sonuçlanmasından sonra, Türkiye'de de tek parti rejiminin demokratikleşmesi yönünde değişiklikler olmaya başlamıştır.

17 Ekim 1946 yılında Mareşal Fevzi Çakmak önderliğinde “İnsan Haklarını Koruma Cemiyeti” adında bir cemiyet kurulması için faaliyet başlatılmıştır. Kurucular genelde sağ görüşlü, özgürlükçü kişiler olmasına rağmen içlerinde Zekeriya Sertel, Cami Baykurt isminde sol görüşlü iki şahsın da bulunması Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’de şüphe uyandırmıştır. Aynı günlerde Ankara’da Dışişleri Bakanlığı’nın teşviki ile “İnsan Haklarını ve Ana Hürriyetlerini Koruma Birliği Türk Grubu” isimli bir cemiyet, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Komisyonunun kararı ve Genel Sekreterin mektubu üzerine kurulmuştur. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil yazıları ile her iki cemiyeti de eleştirerek üye olmayacağını belirtmiştir. Özellikle Ankara’da iktidar tarafından kurulan cemiyetin “kimi kimden şikayet edeceği ve müdafaa edeceği” sorusunu sorarak eleştirmiştir (Gökalp, 1963:103).

Bu oluşumları benimsemeyen Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, kendisiyle benzer bir yaklaşım içinde olan arkadaşlarıyla birlikte ayrı bir yol izlemiştir. Türk siyasetinde eskiden olduğu gibi insanların karşılıklı hürmet ve müsamahaya dayanarak kardeşlik duygusuna götüren demokratik terbiye yoksunluğunu bir eksiklik gören profesör ve tanınmış gazeteciler “Hür Fikirleri Yayma Cemiyeti” adıyla bir cemiyet kurmak amacıyla 1947 yılı Ağustos ayında İstanbul’da toplanmışlardır. Kurulan cemiyetin başkanlığına Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, başkan yardımcılığına da Ord. Prof. Dr. Nihat Reşat Belger getirilmiştir (Mıstak, 2007:24).

Kurucular kurulu akademisyenler, hukukçular, gazeteciler ve öne çıkan isimlerden oluşmaktadır. Kurucular arasında yer alan Ahmet Emin Yalman, cemiyetin Dünya Liberaller Birliğinin Türkiye Kolunu temsil etmek için kurulduğundan bahsetmektedir. Ancak cemiyetin kuruluş beyannamesinde ve tüzüğünde bu durumdan bahsedilmez. Ahmet Emin Yalman’ın 1945 yılında Dünya Liberaller Birliğinin Kongresine katılmış olması dikkate alınırsa iki cemiyet arasında bir ilişki olduğundan söz edilebilir. Sonraki dönemde de 8 Temmuz 1949 yılında Paris’te düzenlenen Dünya Liberaller Birliği Kongresine HFYC davet edilmiştir. Cemiyetin kurulmasından bir yıl kadar sonra “Hür Fikirler Mecmuası” yayımlanmaya başlandı. Cemiyetin Başkanı olan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil aynı zamanda yayın organının da sahibi olarak görünüyordu. Mecmua kurucu üyelerin yazıları ile birlikte üye olmayan yazarlara da açık olarak faaliyet gösteriyordu. Yazılarda genelde Türkiye’deki hak ve özgürlükler ile Anglo-Amerikan dünyasındaki uygulamalar karşılaştırılıyor ve eleştiriliyordu (Mıstak, 2007:24).

Cemiyet üyeleri tek parti iktidarını yayımladıkları mecmualarda, düzenledikleri konferanslarda eleştirmişlerdir. Eleştirilerin esasını; bireysel hak ve özgürlüklere gerekli önemin verilmemesi, özgürlük kurumunun sürekli, istikrarlı ve sağlam bir temele oturtulmaması, yürürlükte bulunan Türk Ceza Kanununun krallık ile yönetilen İtalya’dan alınması nedeniyle İtalyan Monarşizmini ve faşizm ruhunu içinde taşıması, yürürlükteki ceza yasalarının bireysel hak ve özgürlükleri güvence altına

almaması ve yargı bağımsızlığının olmaması oluşturmuştur. Eleştirilerin kaynağını ise Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in yazıları ve konferansları teşkil etmektedir (Mıstak, 2007:25).

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil istibdat yönetimlerinin, iktidarlarını güvence altına almak için başvurdukları en önemli aracın ise eğitim olduğunu belirterek, buralarda verilen eğitimi de “tek kitap usulü” olarak nitelemiştir. İstibdat yönetimlerinde ideolojik amaçlı eğitim verildiğini, eğitimin amacının insanları ideolojinin uyumlu bir parçası haline getirmek olduğunu, otoriter ve totaliter rejimlerin okullarında tartışmaya ve sorgulamaya açık eğitim verilemeyeceğini savunmuştur (Mıstak, 2007:26).

HFYC'nin kuruluş beyannamesinde, “devlet” toplumun huzuru ve emniyetini sağlayan bir araçtan ibarettir. Toplumdan ve bireyden ayrı bir varlığı yoktur. İnsan doğası gereği akıl nuruna ve irade kuvvetine sahiptir, iyiyi kötüyü seçebilen, hareketlerinin mesuliyetini duyabilen bir varlıktır. Bu yaklaşım itibarı ile HFYC Atilla Yayla'ya göre klasik liberal felsefi anlayışa atıf yapmaktadır. HFYC'nin demokrasi hakkındaki anlayışının da Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in analizlerine dayandığı göz önüne alındığında, onun bu yaklaşımlarıyla, çağdaş siyasi ideolojiler arasında klasik liberalizme yakın bir perspektifi temsil ettiği görülmektedir (Mıstak, 2007:26).

SONUÇ

Türkiye Cumhuriyeti'nin yetiştirdiği en büyük ilim ve fikir adamlarından biri olan Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, doğruluğunun ve nezaketinin yanında engin kültürü sayesinde, her yerde kabul görmüş bir kişiliğe sahiptir. Özellikle öğrenimini Fransa'da yapması hasebiyle, batı kültürünü tam anlamıyla bilen bir kişidir. Bununla beraber; kendi milli benliğini unutmadan, batı ilmi ile kendi kültürümüzün değerini beraberce yoğurarak kazandığı içtimai ve hukuki bilgileriyle, toplumu aydınlatmıştır.

Demokrasi, hürriyet ve adalet konularında üstünde durduğu tek nokta, ferdin hak ve hürriyetleridir. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in ferdiyeci görüşleri, fikri yapısının en önemli özelliğidir. İnsanların her ne şartla olursa olsun, hür olması taraftarıdır. Bu hürriyeti, hakkaniyetle muamele olan adaletle birleştirerek, demokratik bir rejimin tesisi için bir ömür boyu mücadele etmiştir. Bu anlayış onun liberal yönünü ortaya koymaktadır.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'e göre demokrasi; İnsan ferdi ve cemiyeti için en ideal rejimdir, görüşünden yola çıkarak demokrasinin bir terbiye meselesi olduğuna inanmıştır. Çok partili hayata geçiş sürecinde, fikirleriyle yeni kurulan DP'ye demokrasinin kavranması açısından yol göstermiştir. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, tek partili rejime karşıdır. Özellikle 1938 sonra İnönü devrinin politikalarını, sert bir dille eleştirmiştir. Atatürk'ün engin görüş ve sezisine karşın, İnönü'nün inatçı ve

hırslı politikalarını, milletin çıkarları açısından tasvip etmemiştir. Bu eleştirilerin altında yatan gerçek, insan ferdini politikalarıyla duruma uğratan içtimai devletçiliğin, koyu bir şekilde uygulanmasıdır. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, bu konudaki eleştirilerini siyasetçi ağızıyla değil, ilim adamı üslubuyla yapmıştır.

Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in liberal muhafazakarlığı, en belirgin şekilde, dine laikliğe ilişkin fikirlerinde kendini göstermiştir. İnsan hak ve hürriyetleri açısından 1924 Anayasası'nın tadil edilmesi gerektiğine inanmıştır. 27 Mayıs askeri darbesinden sonra kurulan Anayasa Komisyonu'na girmeyi arzu etse de alınmamış sadece komisyona bu konuda yol göstermiştir. Dilci olmamasına rağmen, dile karşı 1940'lı yıllarda yapılan politikaları sert bir şekilde eleştirmiştir. Milli kültürümüzün önemli bir parçası olan dilimiz, "Türkçeleştirmek" adı altında, milleti birbirini anlamaz bir hale sokan politikacılara, bu işin üzerine vazife olmadığını ifade etmiştir. Dilimizin, kendi şartlarında, zaman içinde gelişmesi kanaatindedir.

Milletini seven bu uğurda çalışan bir milliyetçi olduğunu ifade etmektedir. Milliyetçiliği ırkçılık olarak algılamamıştır. Türk milliyetçilerinin muhafazakar, meneviyatçı ve hatta dindar olduklarını savunmuştur. Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in esas hedefi, ancak "ruh ve irade terbiyesi"ne sahip bir toplumda hayatiyet kazanabilecek nizamlı bir demokrasinin inşasıdır. Demokrasinin üç temel prensibi; Hürriyet, eşitlik ve adalettir. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil'in hürriyet kavrayışı, doğal hukuk teorisine ve modern insan hakları kavramına dayanmaktadır.

Son olarak şunları söyleyebiliriz;

Prof. Dr. Ali Fuat Başgil, özgürlük vurgusu sebebiyle bir liberal-muhafazakar olarak Türk Sağ görüşünün önemli temsilcisi olan bir şahsiyettir. Muhafazakar ve liberal motifleri kendinden toplayabilmiş milliyetçi, maneviyatçı hatta yerine göre İslamcı kimlikle nitelendirebileceğimiz bir düşünürümüzdür.

Kaynakça

Aşçı, A. (2000). *Ali Fuat Başgil Bibliyografyası*, Kubbealtı Neşriyat: İstanbul.

"Başgil, Ali Fuat", *Büyük Kültür Ansiklopedisi*, Başkent Yayınları, Ankara 1984, C:3,

Başgil Ali Fuat (2005). *Hatıralar*, Kubbealtı Neşriyat: İstanbul.

- (1998).*Din ve Laiklik*, Kubbealtı Neşriyat:İstanbul.

- (1946) "Demokrasiye Dair I-III", *Siyasî İlimler Mecmuası*, Sayı: 179, Ankara.

- (1960) *İlmin Işığında Günün Meseleleri*, Yağmur Yay., İstanbul.
- (1990) *Ali Fuat Başgil'in Hatıraları*, Boğaziçi Yayınları.
- (1960) *İlmin Işığında Günün Meseleleri*, Derleyen: İsmail Hatipoğlu, İsmail Dayı, Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- (1997) *Gençlerle Başbaşa*, Yağmur Yayınevi, İstanbul.
- (1996) *Din ve Laiklik*, Yağmur Yayınevi, İstanbul.

Cumhuriyet Ansiklopedisi 1923–2000, Cilt 3 1961–1980, İstanbul 2002.

Çufalı, M. (2004). *Türkiye'de Demokrasiye Geçiş Dönemi*, Ebabel Yayıncılık: Ankara.

Demirci, A. (2005). “Ali Fuat, Başgil”, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce: Liberalizm*, İletişim Yayınları: Ankara.

Gökalp, M. (1963). *Haksızlıklar Karşısında Susmayan Âlim: Ord. Prof. Dr. Ali Fuad Başgil*, Türk Ticaret Postası Matbaası: İstanbul.

Önder, T. (2003). “Ali Fuat, Başgil”, *Modern Türkiye'de Siyasî Düşünce -Muhafazakârlık-*, ed. Ahmet Çiğdem, Cilt: 5, İletişim Yay., İstanbul.

Tanıl, B. (1997). “Muhafazakârlığın Değişimi ve Türk Muhafazakârlığında Bazı Yol İzleri”, *Toplum ve Bilim*, Sayı: 74, İstanbul.

Turhan, F. (2003). *Türkiye'de Sağ ve Muhafazakârlık (Ali Fuat Başgil Örneği)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Mıstak, R. (2007). *Ali Fuat Başgil Hayatı ve Siyasî Fikirleri*, Gazi Osmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

